

**Ба Шӯрои диссертатсионии 6Д. КОА-024-и
назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон оид ба
ҳимояи якдафъянина (734025, ш. Душанбе,
хиёбони Рӯдакӣ, 17)**

ТАҚРИЗИ

**муқарризи расмӣ Қурбонов Ш.Ф. ба диссертатсияи Шоинбеков Фируз Нагзабекович дар мавзуи «Омӯзиши археологии Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадаҳшони Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 1946-2020)» барои дарёфти дараҷаи илми номзади илмҳои таъриҳ аз рӯи ихтисоси 07.00.06.
– Бостоншиносӣ пешниҳод мегардад.**

Аҳамияти мавзуъ. Диссертатсияи Шоинбеков Фируз Нагзабекович ба яке аз мавзӯҳои мубрами соҳаи бостоншиносӣ баҳшида шуда, дар он масоили илми бостоншиносии Помир ба риштаи таҳқиқ қашида шудааст. Ёдгориҳои археологи Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадаҳшон дар илми бостоншиносии Осиёи Миёна ҷойгоҳи худро дошта, усули ҳафриёт ва таҳқиқи осори бостонии ин қисмати баландкӯҳи Тоҷикистон шевай ҳоси худро дорад. Анҷоми ковишҳои бостоншиносӣ ва таҳқиқоти бар асоси маводи моддӣ суратгирифта, имкон медиҳад, ки сахифаҳои норавшани таъриҳ омӯҳта шуда, аз нигоҳи илмӣ вобаста ба масоили баҳсталаб хулосаҳои муаллиф бароварда шаванд.

Ба ковишҳои бостоншиносии Помир бори нахуст муҳаққиқи машҳури Шӯравӣ А.Н.Бернштам асос гузошт. А.Н.Бернштам ҳанӯз дар аввалин сафари худ ба Помир иброз дошт, ки Помир «биёбони холии археологӣ» набуда, дар ин ҷо ёдгориҳои маҳфуз ҳастанд, ки таҳқиқ ва омӯзиши онҳо аҳамияти бузурги таъриҳӣ дорад. Осори бадастомада аз ҷониби А.Н.Бернштам имкон дод, ки минбаъд муҳаққиқон ба омӯзиши археологияи Помир бипардозанд. А.Н.Бернштам дар нахустин сафари худ ба Помир чанде аз ёдгориҳои таърихири бо усулҳои гуногун аз қабили дар асоси маводи сафолии рӯизамини санагузорӣ намудааст ва ин санагузории ў то ҳанӯз мавриди истифода аст. Муаллифи рисола хуб қайд намудааст, ки дар омӯзиши давраи санг, биринҷ ва оҳан байни муҳаққиқон фикри ягона вучуд надорад ва дар омӯзиши онҳо ҳанӯз баҳсҳои зиёд боқӣ мондаанд. Чанд масоили баҳсалаб аз ҷониби диссертант мавриди таҳлилу баррасӣ қарор дода шудаанд.

Диссертатсия аз мундариҷа, феҳристи ихтисораҳо, муқаддима, тавсифи умумии таҳқиқот, ду боб, шаш зербоб, хулоса, руйхати сарчашмаҳо, адабиёти илмӣ, ҷадвал ва замимаҳо иборат мебошад.

Дар муқаддима мубрамии мавзуи таҳқиқот, дарацаи коркарди илмии проблемаи мавриди омӯзиш, робитаи кор бо барномаҳои таҳқиқотӣ, объекти таҳқиқот, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот, навгонии илмии таҳқиқот, аҳамияти назариявӣ ва илмию амалии таҳқиқот, саҳми шахсии довталаби дарёфти дарацаи илмӣ, мутобиқати диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ, нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда, дарацаи эътимоднокии натиҷаҳо, тавсив ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия, интишорот аз рӯи мавзуи диссертатсия, иштирок дар корҳои саҳроӣ-бостоншиносӣ ва соҳтору ҳаҷми диссертатсия муайян гардидаанд.

Боби якуми диссертатсия зери унвони «Самтҳои асосии омӯзиши ёдгориҳои археологии ВМҚБ дар солҳои 1946–2020» номгузорӣ гардидааст ва он аз ду зербоб иборат аст.

Зербоби якум «Самтҳои фаъолияти экспедитсия ва гурӯҳҳои археологӣ дар замони Шӯравӣ дар ВМҚБ солҳои 1946-1991» ном дошта, дар он роҷеъ ба таҳқиқоти чандинсолаи бостоншиносӣ дар Помир маълумот дода шудааст. Муаллиф дуруст қайд намудааст, ки давраи мазкур «давраи тиллой» дар археологияи Помир маҳсуб ёфта, бештари қашфиётҳои бостоншиносии Помир маҳз ба ин давра рост меоянд. Диссертант дар асоси маводи фаровон сатҳи омӯзиши ёдгориҳои археологии Помирро муайян намуда, усули таҳқиқ ва хуносабардории мактаби бостоншиносии Шӯравиро баҳогузорӣ намудааст.

Зербоби дуюм ба мавзуи «Самтҳои фаъолияти экспедитсия ва гурӯҳҳои археологӣ дар ВМҚБ дар давраи истиқлолият (солҳои 1991-2020)» баҳшида шудааст. Дар ин зербоб бештар маводи саҳроии диссертанат, ки дар натиҷаи экспедитсияҳои бостоншиносии ба ВМҚБ аз ҷумла водии Ваҳон ва Дарвоз ба даст омадаанд, ҷо дода шудаанд. Маводи мазкур ба таҳқиқи қалъаи Ямчун, гӯристони Зулбанди Ваҳон, маъбади Вранг ва шаҳраки Карон баҳшида шудаанд. Муҳим он аст, ки муаллифи рисола бевосита худ дар ҳафриёти ин ёдгориҳо иштирок доштааст ва хуносою пешниҳодҳои худро роҷеъ ба ёдгориҳои археологии Помир иброз намудааст.

Боби дуюм «Масъалаҳои асосии омӯзиши археологияи ВМҚБ» ном дорад ва он аз се зербоб иборат мебошад. Зербоби аввал «Масъалаҳои асосии омӯзиши давраи санги Помир» унвон гардидааст ва дар он масъалаҳои баҳсталаби археологияи давраи санги Помир мавриди таҳқиқ қарор дода шудаанд. Диссертант дар такя ба адабиёти илмӣ ва маводи бостоншиносӣ ба чанде аз масъалаҳо посухи илмӣ додааст. Дар ин баҳши кор омилҳои вуруди нахустин қабилаҳои аҳди санг ба Помир, хусусияти бошишгоҳҳо, абзор-олотҳои онҳо, вижагиҳои маданияти мезолитии

Маркансу, қаробати маданияти мезолитии Маркансу бо маданиятҳои дигари мезолитии Осиёи Миёна ва дигар масъалаҳо мавриди омӯзиш қарор дода шудаанд.

Дар зербоби дуюми ин боб «Хусусиятҳои ёдгориҳои давраи биринчи Помир» мавриди таҳлил қарор дода шудаанд. Муаллиф дуруст қайд намудаст, ки ёдгориҳои аҳди биринҷ дар Помир камтар пайдо гардидаанд ва то ҳол ба қадри зарурӣ омӯхта нашудаанд. Новобаста аз ин диссертант дар ин бахши кор маводи чанде аз қурғонҳо ба монанди гӯристони маросими Кардимурро бори дигар бо усули хос мавриди омӯзиш қарор додааст. Маросиме, ки дар одати гӯронидан дар Кардимур анҷом дода шудааст басо ҷолиб буда, диссертант онро бо маводи этнографӣ муқоиса намудааст. Муаллиф ба хулоса омадаст, ки бештари расму одатҳои имрӯзаи бадаҳшониҳо решай қуҳан дошта, аз замони биринҷ то ҳозир дар онҳо тафйироти на он қадар зиёд мушоҳида мешавад.

Зербоби сеюм «Масъалаҳои омӯзиши археологияи сакоиҳои Помир» ном дошта, дар он муаллиф дар бораи қабилаҳои сакоӣ, ки дар таърихи Бадаҳшон нақши маҳсусро бозӣ намудаанд, тадқиқот анҷом додааст. Ҳам дар Помири Шарқӣ ва ҳам Фарӯӣ бостоншиносон якчанд гӯристони сакоиҳоро ҳафриёт намудаанд. Муаллиф дар асоси маводи бостоншиносӣ ва адабиёти илмӣ, таърихи сакоиҳоро омӯхта, саҳми сакоиҳо дар бунёди қалъаҳои Помир, забони сакоиҳо, расму одатҳо ва дигар масъалаҳои роҷеъ ба ин қабилаҳоро мавриди таҳқиқ қарор додааст.

Зербоби чоруми боби дуюм «Омӯзиши петроглифҳои Помир» ном дошта, дар он таърихи омӯзиши петроглифҳои Помир, дараҷаи омӯзиш, аҳамияти таҳқиқи онҳо ҳамчун сарчашмаи мӯттамади таъриҳӣ ва дигар масоили вобаста ба сангнигораҳо мавриди таҳқиқ қарор дода шудаанд. Петроглифҳо ягона санъати ҳунарии инсоният мебошанд, ки дар онҳо ҷанбаи сиёсӣ камтар ба кор рафта, бештар ҷиҳати иқтисодӣ ва эътиқодии ҳаёти инсонҳо матраҳ мегардад. Муаллиф қайд намудаст, ки дар Помир то ҳанӯз ҳам петроглифҳои зиёд маҳфуз мондаанд, ки аз мадҳи назари муҳаққикон дур мондаанд. Диссертант дар ҷамъбасти ин бахш ба хулоса омадаст, ки петроглифҳо ягона сарчашмаи мӯттамад барои омӯзиши зисту зиндагонии одамон дар Помир дар тамоми давраҳои таъриҳӣ мебошанд.

Навгониҳои илмии таҳқиқоти диссертационӣ аз инҳо иборат аст:

- Бори аввал масъалаи таърихи омӯзиши археологии ВМҚБ (Помир) дар асри XX ибтидои қарни XXI ба таври фарогир мавриди таҳқиқ қарор дода шуда, дараҷаи омӯзиши ёдгориҳои археологии ВМҚБ (Помир) дар замони Шӯравӣ ва осори илмии муҳаққикони ин давра таҳлил ва баррасӣ гардид;

- Сamt ва фаъолияти аввалин экспедитсияҳои бостоншиносӣ дар ВМКБ ва комёбиҳои онҳо инъикос шуданд;
- Арзиши илмӣ ва таърихии ёдгориҳои археологии ВМКБ дар омӯзиши таърихи ҳалқи тоҷик ва Осиёи Марказӣ муайян карда шуд;
- Саҳми муассисаҳои илмӣ, экспедитсияҳо, гурӯҳҳои археологӣ ва шахсони алоҳида, аз қабили олимони бостоншинос, дар омӯзиши археологияи ВМКБ (Помир) нишон дода шуд;
- Сатҳу сифати бозёфтҳои аз ҷониби бостоншиносон дар марҳилаҳои гуногуни инкишофи археологии ВМКБ (Помир) бадастомада таҳлил ва баррасӣ гардиданд;
- Моҳият ва алоқамандии ёдгориҳои археологии ВМКБ (Помир), аз ҷумла қалъаҳо, дар натиҷаи ҳафриёти Ямчун, Қаҳқаҳа ва Карон муайян карда шуданд;
- Масъалаҳои мубрами археологии давраи санги Помир дар асоси таҳқиқоти археологӣ, геологӣ, палеочуғрофӣ, палеоботаникӣ ва палеозоологӣ таҳлил ва баррасӣ гардиданд;
- Натиҷаҳои ҳафриёти бостоншиносӣ ва таҳқиқоти рӯи он анҷомшуда имконият медиҳанд, ки ба бисёр масъалаҳои дар омӯзиши археологии Помир матраҳшуда ва баҳсҳои ҳалталаби он аз дидгоҳи нав назар андохта шавад.
- Сатҳи омӯзиш ва сифати таҳқиқи осори моддии даври санг, биринҷ ва сакоиҳо таҳлил ва баррасӣ гардидаанд;
- Таърихи омӯзиш ва сифати петроглифҳои Помир мавриди таҳлил ва баррасӣ қарор дода шуданд;
- Маводи саҳроӣ ва мушоҳидаҳои илмии муаллиф, ки барои тавзехӣ ҷанбаҳои норавшани масоили марбут ба таърих ва археологии Помир муҳим мебошанд, ба фазои илмӣ ворид гардида, мавриди пажӯҳиш қарор дода шуданд. Инчунин аввалин бор ба забони давлатӣ (забони тоҷикӣ) ба шакли муфассал роҷеъ ба ёдгориҳои археологии Помир ва таърихи омӯзиши онҳо таҳқиқоти илмӣ анҷом дода шуд, ки мутолиа он барои тамоми қишлоҳои ҷомеъа судманд хоҳад буд.

Саҳми муаллиф дар таҳқиқи мавзуъ аз он иборат аст, ки ў масоили баҳсталаби археологии Помирро бо диди нав мавриди омӯзиш ва таҳлил қарор додааст. Барои анҷом додани чунин таҳқиқот муаллиф дар назди худ вазифаҳои мушаххасро мегузорад. Таҳлили диссертатсия нишон медиҳад, ки мақсади таҳқиқот ва вазифаҳои дар пешгузоштаи муаллиф иҷро гардидаанд.

Аз рӯи мавзӯи диссертатсия 4 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои тақризшавандай КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва КОА

Вазорати маориф ва илми Федератсияи Русия ва 8 мақола дар дигар нашрияҳои гуногун ба табъ расидаанд.

Дар баробари чой доштани муваффақиятҳо дар кори илмӣ камбудиҳои зерин низ ба назар мерасанд:

1. Бобринский А.А. дар омӯзиши қалаҳои Вахон нақши назаррасе дорад аммо дар бораи ў маълумоти хеле кӯҳтоҳ дода шудааст;
2. Дар матн бештар ба қалъаҳои Вахон таваҷҷӯҳ шудааст аммо дар бораи қалъаҳои дигари Помир камтар маълумот дода шудааст;
3. Дар диссертатсия калимаи «сиёҳпӯшҳо», қалъаҳои «сиёҳпӯшҳо» оварда шудааст аммо муаллиф нагуфтаст, ки инҳо ки ҳастанд ва чи иртибот ба қалъаҳои Помир доранд;
4. Забони рисола дар баъзе маврид бояд ба меъёри забони илмии соҳаи бостоншиносӣ мутобиқ сохта шавад.
5. Дар диссертатсия хатогиҳои имлӣ ва техниқӣ ба ҷашм мерасанд.

Камбудиҳои зикршуда наметавонанд арзиши илмии диссертатсияро ҳалалдор созанд ва ислоҳшаванда мебошанд.

Ҳамин тавр диссертатсияи Шоинбеков Фируз Нағзибекович ба талаботи банди 31-33-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, таҳти № 267 тасдиқ шудааст, мувофиқ мебошад. Рисолаи диссертационӣи Шоинбеков Фируз Нағзибекович ба талаботҳо оид ба корҳои диссертационӣ дар мавриди дарёфти дараҷаи илмии номзади илм мувофиқ буда, муаллифи он барои мушарраф гардидан ба дараҷаи илмии номзади илмҳои таъриҳ аз рӯйи ихтисоси 07.00.06. – Бостоншиносӣ сазовор мебошад.

Муқарризи расмӣ:
номзади илмҳои таъриҳ, муаллими
калони кафедраи таъриҳ, археология ва
мероси ниёғони Донишкадаи омӯзгории
Тоҷикистон дар шаҳри Панҷакент

Курбонов Ш.Ф.

«Тасдиқ мекунам»:
Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои
маҳсуси Донишкадаи омӯзгории
Тоҷикистон дар шаҳри Панҷакент

Курбонов М. Л.

Суроғ: 734000, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
вилояти Суғд, ш. Панҷакент, ҳ. Рӯдакӣ 108.
Тел: +992 000991557
E-mail: kurbanov-muzey@mail.ru